

Johan Moll

Pleknaamsverandering in Suid-Afrika: bevestiging van ANC mag, gesag, wettigheid en ‘selfrespek’

Eerste voorlegging: November 2006

Dit blyk dat mag en gesag ten grondslag lê van naamsverandering vanweë die noodsaak om 'n nuwe bewind se ondersteuners te oortuig dat name wat hulle vroeëre onderdrukking en oorheersing versimboliseer het, onaanvaarbaar geword het en deur die etos van die nuwe bevrydende bewind vervang moet word. Nuwe simbole word gegeneer om die aanvaarbaarheid van die nuwe bewind te verseker en weerspieël die nuwe kollektiewe waardes en geskiedenis wat in die toekoms voorop gestel en as belangrik geag sal word. Die simboliek van naamsverandering en die ANC se besef van die belangrikheid daarvan word in hierdie artikel (sterk gebaseer op koerantnavorsing) sentraal gestel. Oral in Suid-Afrika is die tasbare simboliek van die suksesverhaal van bevryding af te lees, die verheerliking deur straatname van persoonlikhede wat die “terroriste” van die vorige bewind was, die dekoloniserings van provinsiale name en die onbetwisbare getuieis dat Suid-Afrika ook deur sy naamgewing, uiteindelik 'n inherente deel van Afrika word.

Place name changing in South Africa: affirming ANC power, authority, legitimacy and ‘self-esteem’

Power and authority appear to underlie changes in nomenclature resulting from a need to assure and convince the supporters of a new regime that names which previously symbolised their oppression and domination have become unacceptable and must be replaced by names suiting the ethos of the new, liberating dispensation. New symbols are generated to ensure the acceptability of the new regime and to reflect the new collective values and history which will be prioritised and considered to be of importance. The symbolism underlying changes in nomenclature and the ANC's realisation of the significance of renaming form the main focus of this article, which is based mainly on newspaper sources. Throughout South Africa the tangible symbolism of the success story of liberation may be identified: in street names commemorating the “terrorists” of the previous era, in the decolonisation of the names of provinces, and in other indisputable testimony that — by means of changes in nomenclature, *inter alia* — this country has also finally become inherently part of Africa.

Prof J C Moll, Navorsingsgenoot, Eenheid vir Taalbestuur, Universiteit van die Vrystaat, Posbus 339, Bloemfontein 9300; E-pos: etfb@ufs.ac.za

Moll/Pleknaamsverandering in Suid-Afrika

The fear of offending the minority
is an offence to the majority (K Walker).

Die bewindsoorname van die ANC het groot politieke en sosiale veranderinge in die vooruitsig gestel, waarvan naamsveranderinge onvermydelik deel van die nuwe agenda sou word. Dit blyk duidelik dat mag, gesag en die manifestering van wettigheid van die belangrikste ANC-motiewe was vir naamsveranderinge vanweë die noodsaak om die nuwe bewind se ondersteuners die versekering te gee en te oortuig dat name wat hul vroeëre onderdrukking en oorheersing versimboliseer het, onaanvaarbaar geword het en deur die etos van die bevrydende bewind vervang sal word. Nuwe simbole, ook in die vorm van naamgewing, is gegenerer om die oorwinning van die nuwe bewind konkreet te bevestig en te weerspieël en om nuwe kollektiewe waardes en geskiedenis wat in die toekoms vooropgestel en as belangrik geag sal word, bekend te stel. Nuwe name spreek tot die verbeelding van die magshebbers se volgelinge, getuig van 'n nuwe houding en 'n nuwe patroon van gebeure wat met tyd, ruimte en 'n nuwe logika te make het. Die belangrikste motiewe vir naamsverandering, die simboliek daaragter en die ANC se besef van die belangrikheid daarvan, word in hierdie artikel (sterk gebaseer op koerantnavorsing) sentraal gestel.

Die gee van name kom uit die vroegste tye en het veral met mag, gesag en oorheersing te make. Dit is die dominante groep of kultuur wat die sê het oor die name van 'n streek of oor plekke en alles wat daarmee gepaard gaan. Uiteindelik moet name die wil en wense van die oorheersende groep weerspieël. Name vorm 'n belangrike uitdrukkingsmiddel binne 'n gemeenskap en in naamsverandering moet nuwe name nuwe voordele vir die meerderheid bewoners uitwys en bevestig. Kom een bewind tot 'n einde, is die nuwe gretig om die oorwonne regime se simboliese kultuur deur 'n nuwe en toepaslike een te vervang, in lyn met die nuwe waardes en politieke oogmerke. Hierdie simboliek strek oor alles heen soos die landswaapen en -vlag, volkslied, die vernietiging van ou monumente en die oprigting van nuwe monumente en ook aanpassing van die taal deur die inbring van nuwe woorde en die verworping van ander.

1. Naamgewing om mag, gesag en oorheersing te bevestig

Naamgewing is belangrik omdat daar by mense die behoefte bestaan om hulle omgewing te beskryf en uit te wys wat die geaardheid van die klimaat, grond, water, berge, fauna en flora is (Raper 1975: 3). Die omvang van pleknaamkunde of toponimie (wat 'n sub-dissipline van naamkunde is), is baie wyd en dit sluit enigiets in wat met 'n geografiese eienaam te make het: provinsies, streke, stede en voorstede, dorpe en woonbuurtes, huise, kerke, lane, boulevards, bakens, strate en pleine, sirkels, singels, rylane, esplanades, promenades, terrasse, wandelplekke, voetpaaie, parades, lanings, gange, brûe, driwwe, eilande, landpunte, berge en heuwels, klowe, tonnels, grotte, torings en vuurtorings, passe, baaie, mere, panne, lagunes, damme, watervalle, hawens, riviere en strome, besproeiingskemas, kragstasies, plase, heuwels, roetes, hoofweë en paaie, wildreservate en vakansie-orde. So sluit dit natuurlik ook in name van plekke soos arkades, universiteite, skole, lughawens, hospitale, wildtuine, poskantore, museums, monumente, parke, myne, dieretuine, geboue, skole, stadions, spoorwegstasies, en sendingstasies. Organisasies kom ook ter sprake soos sportorganisasies, streekrade, staatsorganisasies, semi-staatsorganisasies, semi-staatsliggame, ensovoorts (Raper 1975: 1).

Topografiese en kultuurentiteite (daar word gewoonlik verwys na geografiese name of plekname) in alle beskawings dwarsoor die wêreld word voortdurend benoem en herbenoem afhange van wie die sleutelrol speel en oorheersing wil illustreer en bevestig. Een van die sleutelaspekte om oorheersing en mag te manifesteer, is deur die manipulering van simbole, ook in die vorm van plekname.

As signifiers of place, place-names can evoke powerful emotions within individuals and groups and they thus conform to the most classic definitions of symbolism (Berg & Kearns 1996: 103-4).

Die betekenis, verwysings en konnotasies wat aan name geheg word, kan tot driftige gevoelens, tweespalt en opruiende patriotisme aanleiding gee. Wanneer geografiese name toegeken word, is dit 'n bewys dat naamgewers in 'n magposisie is en beheer uitoefen oor 'n bepaalde geografiese entiteit. Inderdaad:

Moll/Pleknaamsverandering in Suid-Afrika

Symbols can facilitate an acceptance of the new regime and what it stands for. Symbols can legitimate action and belief and, by helping to define many of the collective values that underpin the community, help to identify the bounds of the society and the principles by which it is governed. Overwhelmingly, political symbolism legitimates the regime's power structure (Gill 2005: 180).

In die wêreld van simbole is taal 'n sleutel tot die leefwêreld van spreker en gehoor en die sentrale faktor in sosiale verhoudings en optrede. In die onderhandelingsband tussen taal, ervaring en betekenis word dit duidelik hoe belangrik naamgewing word in die oë van die wat praat, sien en aflei. In Suid-Afrika waar ware demokrasie uiteindelik getriomfeer het, het die nuwe, aanvaarbare kultureel bekende plekke en straatname die versekering aan die vroeëre verdruktes wat altyd die meerderheid van die bevolking uitgemaak het, gegee dat hulle leefwêreld verander en aanvaarbaar geword het en dat hulle stemreg-deelname sigbare resultate opgelewer het. So kon 'n nuwe politieke landskap sy verskyning maak waarin almal kon deelneem in die bepaling van die wyse waarop hulle regeer word en hoe hulle leefwêreld moet lyk. Daar is dramaties gebreek met die rasoorheersing van een groep oor 'n ander en die kolonialistiese geskiedenis is oorboord gegooi (Mamaila 2002: 10).

Beloftes tydens die verkiesingsveldtog het konkrete gestalte begin aanneem en die spanning en onderdrukking wat aan die verlede verbind is, het plekke gemaak vir bevryding en daarom nuwe keuses in die benoeming van plekke en die hele Suid-Afrikaanse leefomgewing. Naamgewing het een van die belangrike middels geword om uiting te gee aan die uitwissing van onreg, die verwydering van ontevredenheid en die vaslegging van entoesiasme oor die leiers van die suksesvolle teenstand en opstand. "We have suffered together, grieved together and persevered together [...] we are on the road to victory", is telkens uit ANC-geleedere gehoor. Die daad en gebeure en plekke waaraan die nuwe bewind gekoppel is, het neerslag gevind in nuwe naamgewing en 'n nuwe geskiedenis het gestalte begin aanneem en kon op konkrete wyse in herinnering geroep word. Stemreg is die enigste vorm waardeur meeste burgers van die land ooit deelneem aan die regering van 'n land. Die stemgeregtigde meerderheid ANC-ondersteuners wat die nuwe politieke leiers aan bewind gestel het, wou die manifestasie sien dat die oue, die onderdrukkende, die voorheen onaanvaarbare plekke gemaak het vir 'n nuwe orde en bestel.

Die koloniale samelewing van die Britse Ryk is 'n toonbeeld van 'n kulturele minderheidsgroep wat sy eie ideologie en simboliek oorgeplant het op die openbare en privaat ruimtes wat die Engelse in Indië, Australië en natuurlik Suid-Afrika verower en beset het en van die wyse waarop die nuwe landskap vereuropees is:

For British colonists, public space could also be used to segregate them from the natives and immigrants to reflect and signify their power (Hee & Ooi 2003: 82).

Die koloniseerders het onderskei, afgeskei en hulself bevoorreg in hulle optrede en houding teenoor die inheemse groepe en kulture. Die inheemse bevolking moes tevrede wees om in gebiede te bly met 'n hoë bevolkingsdigtheid, swak behuising en min basiese geriewe, terwyl die Europese kwartiere getuig het van luukse ruimtes. Vir die Europese deel van die bevolking het openbare ruimtes bestaan uit krieketvelde, wye strate en ruim wandellane, parke en botaniese tuine met name van alles om hulle heen afkomstig uit die moederlande. Die heersende kolonialistiese bewind het simbole gebruik en gemanipuleer as middel om te kry wat beoog is en as moontlik en wenslik geag is, te besweer wat gevrees is en te illustreer waarvoor gestaan word:

Naamgewing (van beide persone én plekke) is, as deel van die retoriese proses, ten nouste verbind met oorreding, fokalisasie en ideologiese magsuitoefening ten opsigte van die benoemdes of 'ander' (Van Zyl 2002: 168).

Dit was die geval in die tydperk van Europese kolonisasie en ook in Suid-Afrika is Europese kultuurkenmerke die land ingedra en afgedwing. So was die proses van Europese name gee aan gekoloniseerde gebiede "part of a larger process of Europeanising the landscape" en besit neem van gebiede (Berg & Kearns 1996: 108). Omdat name te doen het met 'n wye reeks historiese en sosiale assosiasies, subjektiewe ingewikkeldhede en teenstrydighede, probeer politici en openbare amptenare en yweraars vir een of ander saak in 'n verowerde gebied retoriek gebruik om hierdie ingewikkeldhede te vereenvoudig en openbare steun te verkry. Die media word ingespan om naamgewing in enkele kernwoorde en in emosionele beladenheid aan die orde te stel.

'n Belangrike probleem waarmee die nuwe ANC-bewind te make gekry het en wat bepalend kan wees vir langtermynstabiliteit en selfs oorlewing, was om die wettigheid van oorheersing te manifesteer en

te kontinueer. Namate die ANC-regering se bewind vorder, verskyn meer patriotiese simbole en seremonies om die belangrikheid, heldemoed en edel dade van die swart volgelinge te vier en te beklemtoon. Terselfdertyd word die “kleinlikheid” van diegene wat dit betwyfel, uitgewys en beklemtoon (Edelman 1985: 17). Met nuwe naamgewing in Suid-Afrika is uit ANC-geledere prontuit verklaar:

it is right to adopt an indigenous name, [...] it shows a will to pack away the cultural arrogance of the past, even if we cannot all learn each other's languages and customs (*The Star* 1994: 12).

“Meaning and response [...] are not the same for everyone, but a function of group interest or mutual role-playing” (Edelman 1985: 115). Die ANC-gemeenskap se woordeskate en woordgebruik sou oortuigings oor die nuwe stand van sake en oor die verlede illustreer en nuwe waardes en oortuigings simboliseer. Vir die wit minderheid het die nuwe simboliek veral in die sin van pleknaamsverandering 'n bedreiging ingehou, 'n bedreiging wat vir die seëvierende meerderheid een van die groot gerusstellings van ware oorwinning geword het.

Politieke dade soos stem tydens 'n verkiesing of deelname aan vergaderings is op sigself onvoltooide simbole

because it is not physical actions but language about them that the public experiences. Even when people witness a political event that they regard as meaningful, it is the language that describes it that gives its significance, for witnessed movements are only impressions yet to be interpreted. Language, then, is the paramount form of action in creating political phenomena (Edelman 1968: 196).

Dit is mense se behoeftes, hoop, verwagtings en vrese wat bepaal watter betekenis hulle aan dinge heg (Edelman 1985: 20). Name is simboliese verskynsels wat 'n bepaalde leefwêreld volgens spesifieke kulturele vereistes orden (Cosgrove & Daniels 1989: 3). Verander die dominante kultuur na die oorheerste kultuur, sal naamgewing aanpas en verander om die nuwe oorheersende kultuur te weerspieël. Die nuwe bewind skep mettertyd sy eie hoogs emosionele sentrale feesdae en rites (Hobsbawm & Ranger 1984: 285). Die massas mag nog arm en verwyderd wees van enige mag, maar hulle ervaar die glorie van vryheid na bevryding van onderdrukking en tirannie ook deur die name van nuwe helde, die verkryging van finansiële sukses deur hulle eie mense en die swaai van die septer van politieke mag in die hande van hulle eie

elite en leiers. Die ou heersende geskiedenis van die land en sy mense word bevraagteken, opsy geskuif en verwerp. Politieke vorme simbo- liseer en beheers wat die oorheersende massa mense oor die staat glo en gee aan hulle die gerusstelling en versekering dat die ou orde en dwingelandy inderdaad tot 'n einde gekom het:

Names are part of both a symbolic and a material order that provide normality and legitimacy to those who dominate the politics of (place) representation (Berg & Kearns 1996: 99).

Name word simbole wat geloof in 'n bepaalde politieke dispensasie illustreer met al die helde en skurke, kwessies, bedreigings, en geskie- denisse daarvan, maar wat veral ook uitsig op 'n ander, beter toekoms bied. Die Duitsers het 'n "Duisendjarige Reich" van 'n superras voor- gehou; die apartheidsbewind se hemel was voorspoed en orde vir wit en swart deur skeiding en onderskeiding; die ANC se nuwe paradys het die einde van diskriminasie, die bevryding van swart mense en die to- tale oorwinning van ware demokrasie en reg en geregtigheid beloop.

Daar is talle voorbeelde in die geskiedenis van nuwe bewinde wat tot pleknaamsverandering oorgegaan het om ontslae te raak van her- inneringe aan 'n vroeëre bewind. Die veranderinge vind soms op gewel- dige skaal plaas sodat een skrywer (Murray 2000) selfs verwys na 'n "baccanalia of naming" en 'n "toponymic Chernobyl" met verwysing na die oproer met naamsverandering na die Oktober Rewolusie in Rus- land deur 'n heersersklik wat feitlik die hele land na hulself vernoem het. Geen bespreking van toponimiese kwessies is in die voor-Gorbatjef- era geduld nie. Toe glasnost intree, was daar 'n sterk reaksie teen die vorige arrogansie in naamgewing.

Bewindsverandering lei soms tot oordadige oprigting van monu- mente, gedenksuile en plekvernoeming na nuwe helde. Na die totstand- koming van die verenigde Duitsland in die tyd van keiser Wilhelm 1 en Bismarck is 327 monumente vir die keiser opgerig in 'n kwessie van 'n paar dekades en met Bismarck se dood in 1898 het 470 muni- cipaliteite besluit om Bismarck- gedenktekens op te rig (Hobsbawm & Ranger 1984: 264). Gill (2005: 483) sien die hernoeming van strate en plekname as een van die hoofkomponente in die skepping van 'n nuwe simboliese kultuur. Uit plekname kan veel gelees word van die opeenvolgende bewinde in 'n land en van die heersende ideologie (Jenkins *et al* 1996: 12). So het Berlyne straatname tot 1945 uiteindelik ver-

skillende politieke tradisies getoon: die dinastiese Pruisiese tradisie, die nasionale Pan-Duitse tradisie en die nasionaal-sosialistiese tradisie (Azaryahu 1986: 582). Hierna sou weer die de-nazifikasie van straatname volg. Na die triomf van kommunisme het 'n Stalinistiese persoonlikheidskultus Oos-Europa getref en talle strate en openbare plekke is na hom vernoem, wat weer verwyder is toe 'glasnost' die heersende ideologie word. Na die ANC se oorwinning was Mandela se naam op almal se lippe en in dorpe en stede het talle Mandela-strate en -pleine hulle verskyning gemaak.

'n Belangrike kategorie vir name wat aan strate gegee is tydens die apartheidsjare was die name van politieke leiers. In post-apartheid Suid-Afrika was die grootste en onmiddellike aandrag om twee persoonname, naamlik die groot argitekte van segregasie en apartheid — Hertzog en veral Verwoerd — se name en standbeelde so gou as moontlik te verwyder. Een van die eerste geboue in die land wat onderskoot gekom het, was die H F Verwoerd-gebou, hoofkantoor van die Vrystaatse Provinsiale Regering in Bloemfontein en die Verwoerd-standbeeld voor dié gebou. Dit was ondenkbaar dat die nuwe provinsiale ANC-regering hulle in 'n Verwoerd-gebou moes tuismaak en elke dag voor Verwoerd se standbeeld sou moes verbyloop op pad kantoor toe. Vanaf September 1994 was die gebou sonder naam toe die ou naam saam met die Verwoerd-standbeeld verwyder is (Nieman 1997: 5). In Suid-Afrika het Kaapstad, Pretoria en Port Elizabeth die vinnigste name van “onderdrukkers” uit die stadskern verwyder. Die rede hiervoor is dat Kaapstad die stad van apartheidswetgewing was, Pretoria die stad van administratiewe apartheid en Port Elizabeth die stad waarvandaan heelwat swart ANC-leiers afkomstig was en daar al die jare dus 'n sterk fokus van swart verset was.

In Suid-Afrika was die meerderheid natuurlik ten gunste van verandering en die weerstand en gemor het veral vanuit wit regse kringe gekom en in die begin is selfs dreigemente van geweld gehoor. Maar daar was ook nugterder en vriendeliker pleidooie dat wit bakens en name nie sonder meer moes verdwyn nie en dat die Afrikaner se geskiedenis eerbiedig moet word.

Strate in Suid-Afrika is vernoem na: Afrika-leiers wat die juk van kolonialisme afgewerp het en swart verset gesteun het soos Kwame Nkruma en Samora Machel; 'n rewolusionêre leier soos Fidel Castro wat

Amerikaanse oorheersing suksesvol bestry het; swart Suid-Afrikaanse leiers wat deur groot persoonlike ontbering apartheid enduit beveg het soos Albert Luthuli, Robert Sobukwe, Oliver Tambo, Chris Hani en natuurlik Nelson Mandela. Maar daar was ook die voorbeeld van talle blankes wat dapper hul stemme teen apartheid verhef het, gruwelike verguising deur hulle eie mense beleef het en nou vir die eerste keer vereer sou word: Helen Joseph, Ruth First, Braam Fischer, Beyers Naude, ensovoorts. Name soos Beirut, Angola en Viëtnam is ook bewonder en voorgelou as plekke waar vir vryheid geveg is.

In Suid-Afrika het wittes die naamsveranderinge van provinsies, stede en dorpe as 'n onnodige uitgawe bestempel en enkele swart stemme het selfs geargumenteer dat armoede, misdaad, werkloosheid en vigs baie groter prioriteite is. Die hoop is uitgespreek dat Afrikaan-nasionaliste minder begerig sou wees om dit te doen wat die Afrikaner nasionaliste gedoen het toe hulle aan bewind gekom het, naamlik deur links en regs politici te vernoem en name te verander. Die nuwe bewindhebber sou moes opweeg of die finansiële koste van miljoene rande om Johannesburg en Pretoria te hernoem, belangriker is as geld vir “werkskepping, skole of huisvesting — met ander woorde of die vorm tot elke prys bo die inhoud moet voorkeur kry” (*Beeld* 1994: 8).

In Suid-Afrika het die bewindsommekeer met feitlik geen geweld gepaard gegaan nie en die ANC-etos is ook konserwatief binne die demokraties-kapitalistiese sfeer sonder 'n begeerte vir die totale ommekeer van die bestaande samelewing. Die proses van naamsverandering het van bo af begin, naamlik vanaf die grootste geografiese eenhede en so het al nege van die nuwe provinsies hulle name ontkoppel van enige kolonialistiese verbintenis en ten minste drie het onmiddellik inheemse name aanvaar, naamlik Gauteng, Limpopo en Mpumalanga. Die Vrystaat weer is losgesny van sy Nederlandse “Oranje” verbintenis, terwyl kolonialistiese woorde soos “kolonie” en “Transvaal” in die ander provinsies as onaanvaarbaar beskou en mee weggedoen is. Die oorgrote meerderheid van die 284 nuwe munisipaliteite het eg inheemse name aanvaar waarin die dominante tale in die streke waar hulle geleë is, tot uiting gekom het.

Die oorgrote meerderheid Suid-Afrikaners het die nuwe bedeling met groot entoesiasme begroet. Wittes se houding teenoor die nuwe bewind aan die begin het in hoofsaak drie kenmerke getoon: gewilligheid om steun te verleen en saam te werk; 'n neutrale houding van sien

wat gaan gebeur; en 'n houding van vyandigheid, sinisme en voortgesette rassisme. Vanuit Vryheidsfrontgeledere is erken dat demokrasie mag verleen aan die meerderheid, maar die redenasië was dat wanneer “daardie mag misbruik word teen minderhede, is daar nie meer sprake van demokrasie nie. Deur die name van dorpe en bakens te verander — net om mag te vertoon — verdeel, verneder en gee aanstoot” (Versluis 2005: 2). Deur verregses was daar veral in die begin dreigemente van geweld van tyd tot tyd en futiele opstandpraatjies is kwytgeraak.

Die presiese woorde wat 'n groep inspan en gebruik om 'n saak te regverdig en veral te verdedig, is tekenend van groepnorme en konseptuele raamwerke. Na die ANC se oorname was sekere woorde aan die orde van die dag: transformasie, bevryding, historiese ongelykhede, breuk met die verlede, koloniale oorblyfsels, inheems, rassisme, verdeelende verlede, ensovoorts. Veral simbolies van die nuwe Suid-Afrika was die driegreephanddruk, Madiba-hemde en die kleure van die nuwe vlag. Die nuwe ANC-bewind was baie kennelik bewus van hoe die verslane apartheidsorde simbole gemanipuleer het:

It [apartheid] dominated us politically, economically, socially, culturally and personally. Later it came to taunt us in the form of memorials and statues, and the naming of streets and other apartheid symbols — airports, dams, schools and public buildings — reflected apartheid dominance (Mowzer 1998: 11).

Die gevoel onder swartes was een van “eue van distorsie” waartydens die stem van Afrikane stilgemaak en vertrap is en hulle niks meer as gekoloniseerde volkere was nie. Die kulturele en rasse “fault lines still very much in place in post-apartheid South African society” (Walker 2004: 2) sou oopgevelek en geleidelik verander word. In sy openingsrede tydens die eerste sitting van die Raad vir Suid-Afrikaanse Geografiese Name (RSAGN) het minister Ngubane verwys na die noodsaaklike proses van transformasie wat die land in die gesig staar en dat die nuwe Raad proaktief sal moet optree. In die uitvoering van sy opdragte sou die folklore, ortografie van die taal en kultuur van al die mense in aanmerking geneem moet word. So'n ingesteldheid, het hy onomwonde verklaar, “will address the issue of our colonial legacy and its adverse effects. It will help promote our South African national identity”. Die Raad sou 'n strategie moes ontwikkel “to promote community involvement in the business of naming South African places (Ngubane 1999: 2).

Vir die ANC was dit 'n proses van “political delivery to the people. The ANC would be failing the masses [...] if names were not changed in accordance with the political transformation taking place in the country” (Mpfu 1997: 9).

3. Die herwinning van swart selfrespek en blanke reaksie

Een van die belangrike oogmerke van die ANC was om die status van Afrikane op te hef tot dié van medeburgers. Die standpunt was:

Ons vervul dus ons plig soos in die Grondwet opgeteken om die tale te bevry wat deur kolonialisme en apartheid ingeperk was. Dit is niks minder as 'n daad van selfberegting nie (Fourie 2002: 4).

In een opsig was die ANC se reaksie meer dinamies en dramaties, naamlik deur die vinnige verwydering van standbeelde van apartheidsleiers soos Verwoerd en Strijdom. Die skade wat die Nasionale Party en sy bewind aan die psige van swart mense gedoen het, het tot die beskouing gelei dat herinneringe daaraan tot 'n minimum beperk moet word. Die name van provinsies, lughawens, stede en dorpe, hospitale, damme, openbare geboue, universiteite en skole is verander en die proses is nog steeds aan die gang. Die grootskaalse verwerping van die verlede en sy simbole sou vir baie wittes 'n verwerping beteken van hulle eie persoonlike geskiedenis, 'n situasie wat emosioneel baie moeilik was om te aanvaar.

Twee van die belangrikste redes wat deur die ANC aangevoer is waarom name moes verander, was om die land te bevry van die “odour of its apartheid past and honour those who fought it” (Davis 1993: 12). Die spore van kolonialisme moes verwyder word en in Suid-Afrika is vanuit Natal reeds voor die 1994-verkiesing gewaarsku dat die koloniale name van stede, strate, lughawens en nasionale monumente verander sou word indien die ANC die verkiesing wen. Teenoor die radikale PAC se standpunt was die ANC se houding oor pleknaamsverandering baie minder drasties. So byvoorbeeld was die PAC se uitsprake oor die “amusing colonial names of South African provinces” min of meer die volgende: die woord Natal herdenk Kersfeesdag en die naam is deur die Portugese matroos Vasco Da Gama gegee; die benaming Oranje Vrystaat maak dié deel van Afrika deel van die provinsie van

Holland en was slegs in die wildste drome van die kolonialiste 'n "Vrystaat"; die naam van die Kaap kom van nog 'n Portugese matroos, Bartholomeus Diaz wat dit die Kaap van Storms genoem het wat toe deur die Kaap van Goeie Hoop vervang is (Pheko 2002: 7). Vir die ANC om die land nou die "nuwe" Suid-Afrika te noem, was die PAC se argument, "shows how badly colonially brain-washed these leaders are". Rhodesië is nie "nuwe" Rhodesië genoem nie, en Namibië nie "nuwe" Suidwes-Afrika nie en Ghana nie "nuwe" Goudkus nie. Grondliggende verandering en totale ontkolonialisering was die enigste antwoord: "No wonder many mentally decolonized patriots, revolutionaries and progressives call their country Azania, which simply means Blackman's land or whom God heareth" (Pheko 2002: 7).

'n Weldeurdagte standpunt oor swart vrywording en die noodsaaklikheid van die beklemtoning van die kultuureie, van volksverhale en helde was dié van Dilly Naidoo (1999: 13-4). Hy was oortuig dat om Suid-Afrika "gesond te maak" dit nodig sou wees om die land nuut te bedink. Westerse oorheersing oor kolonies het kulturele vorme soos historiese diskoerse, helde en letterkunde ingesluit en in die verhale van geografiese inbesitneem en die wettiging daarvan, is die neiging om die magsfaktor en die uitbuiting van die swakkere te verdoesel. Dit alles het verander toe meer as honderd nuwe gedekoloniseerde state hulle verskyning gemaak het na 1945 toe Westerse sienings van die geskiedenis en kultuur van onderhorige volkere bevraagteken is. Vir die eerste keer is Westerlinge gekonfronteer as verteenwoordigers van 'n kultuur skuldig aan geweld en onderdrukking en die wrok en gegriefdheid teen wittes het uitgeloop op grootskaalse onafhanklikheidsbewegings. Dit was nie Westerse idees van vryheid wat die stryd teen kolonialisme en later apartheid aangevoer het nie:

An empire never gives anything away out of goodwill. It cannot give blacks their freedom, but must be forced to yield as a result of protracted political, cultural and even military struggle (Naidoo 1999: 14).

Swartes sien wittes deur die bril van wit brutaliteit, wittes sien swartes en hulle geskiedenis as barbaars, onbeskaafd en onmenslik. 'n Nuwe oriëntasie sal beteken dat wittes boetedoening moet betuig vir wat hulle gedoen het en sal moet besef dat swartes hulle selfrespek wil terughê om hulle in staat te stel om hulle verantwoordelikhede as vry mense te aanvaar:

This is the transformation's guiding imagination. To restore the nation to itself with the practice of a culture — from folk tales and heroes to epic poetry, novels and drama — to organise and sustain communal memory. When early defeats in African resistance stories are resumed, it restores ways of life, heroes, heroines, and exploits; it formulates expressions of emotions of pride and defiance, ('they took our weapons in 1903, now we are taking them back'). This forms the counterpoint to colonial and apartheid history and discourses without which, psychologically, freedom becomes a sham! (Naidoo 1999: 14).

Uit wit geledere is probeer wal gooi teen pleknaamsverandering met kultuur-, geskiedenis- en koste- argumente en 'n pleidooi dat 'n mate van beheersing nie onvanpas sal wees nie. Daar behoort onderskei te word tussen kras politieke aanwysers en dié wat van historiese en nasionale belang is waarmee so min as moontlik gepeuter behoort te word, is geargumenteer. Sonder inagneming van die triomferende weersin teen kolonialisme, was die beskouing uit sommige wit geledere dat daar tog nie rede is om name soos Rhodesweg in Kaapstad of Paul Krugerstraat in Pretoria te verander bloot vir die rede om name te verander nie. Suid-Afrika se roerende en stormagtige koloniale geskiedenis kan nie en behoort nie uitgewis te word deur sinnelose naamsverandering nie. Om summier met standbeelde, monumente en ander plekname weg te doen, "is so goed soos om van argiefdokumente, wat die getuienis is van gebeure en toestande in die verlede, te vernietig" (Van der Schyff 1994: 9). Die argument is gehoor dat plekname wye "kultuur-historiese en koste-implikasies" het en werkskepping, opvoeding en behuising belangriker is (*Beeld* 1994: 8).

Een pleidooi was dat die blankes nie nedersetters is nie maar mense uit Afrika en in Afrika en ter wille van die gees van versoening wat vaardig is, behoort die ou orde nie totaal vernietig te word nie. As argument teen die naamsverandering van die Paul Kruger-Gedenkhospitaal op Rustenburg is aangevoer dat hy niks met apartheid te doen gehad het nie (Laubscher 1995: 11). Selfs binne ANC-geledere is gewaarsku oor die gevare verbonde aan naamgewing na politieke en ander nog lewende persoonlikhede:

They might later turn out to be bad elements and it would not reflect well to name a landmark after such persons [...] So it is much better to name them after our tried and tested heroes who are already dead (Matavire 1998: 8).

Daar was Afrikaners soos prof Sampie Terblanche wat prontuit verklaar het die Afrikaner moet die ander wang draai. Dit is nodeloos om te argumenteer teen die noodsaak vir verandering, want elke nasie rig die hede op met herinneringe van 'n glorieryke verlede, so het een van die argumente uit wit geleedere gelui (Meyer 1999: 18). Die probleem is egter dat Suid-Afrika baie geskiedenis het en as die skepping van die ANC-weergawe moet uitloop op die vernietiging van die oue, is inklusiwiteit onmoontlik. Veral regerings wat faal om beloftes soos werksgeleenthede en die bekamping van misdaad gestand te doen, is geneig om hulle te wend tot die omstoot van standbeelde en die afpluk van straatname:

The tedious truth about the renaming brouhaha is that, when all the renaming is done, the ANC will again have imitated its white nationalist predecessors [...] The other truth that will follow is the reality that today's heroes are tomorrow's embarrassments (Meyer 1999: 9).

Talle argumente teen pleknaamsverandering weens wat bestempel is as praktiese redes, is ook gehoor. Verander die name van Louis Botha en Jan Smutslaan in Johannesburg en 'n "onheilige verwarring" kan die resultaat wees (*Cape Times* 1994: 6). Straatnaam- en adresveranderinge dwarsoor die land sal baie kostes verg, terwyl sulke geld broodnodig is vir behuising, gesondheidsdienste en opvoeding. Die gebruik om openbare plekke en skole na lewende of gestorwe politici te vernoem, is ondoenlik. Hopelik sal Afrikaan-nasionaliste minder begerig wees om dit te doen as wat die Afrikaner-nasionaliste was, was een van die hoopvolle versugtinge wat gehoor is. Die nuwe bewindhebber sou moes opweeg of die finansiële koste van miljoene rande om Johannesburg en Pretoria te hernoem, belangriker is as geld vir "werkskepping, skole of huisvesting — met ander woorde of die vorm tot elke prys bo die inhoud moet voorkeur kry" (*Beeld* 1994: 8).

Ook oorsee waar nuwe bewinde oorgeneem het, is die argument geopper dat die name van historiese plekke nie verander moet word slegs weens die versoek om name te standaardiseer en te koördineer nie. In Maleisië byvoorbeeld was een van die beskouings dat daar sekere betekenisvolle historiese name en plekke is wat behoue moet bly omdat hulle 'n belangrike deel van die bevolking se geskiedenis versimboliseer. Die argument is gevoer dat naamsverandering van betekenisvolle plekke plaaslike inwoners kan ontwig en ontstel omdat hulle hulself vereenselwig met die name en plekke waarvandaan hulle kom en waarmee

hulle opgegroeï het. So het die ANC ook wal gegooi teen gerugte dat 'n naamrewolusie in Suid-Afrika aan die kom was. Thabo Masebe, die party se hoofwoordvoerder hieroor, het in 'n stadium die versekering gegee dat daar geen grootskaalse veranderingsvlaag kom net ter wille van verandering nie. Hy kon daarop wys dat name in sekere provinsies reeds verander is aan die hand van vaste beginsels, onder meer dat veranderinge in 'n korrekte historiese konteks moet plaasvind.

Met die opkoms en oorwinning van demokrasie in Afrika was daar nie slegs die oorboord gooi van kolonialistiese name nie. Dikwels is daar ook aanpassing en manipulering van Europese rites en seremonies deur Afrika-leiers. Die heersende ekonomie van 'n land dra daartoe by dat duisende arbeiders en migrasiewerkers poog om 'n greep te kry op die nuwe koloniale samelewing en in die proses sekere gebruike by hulle eie oortuigings en kultuur aanvaar of aanpas:

But in many ways the most interesting use of European neo-traditions was by Africans who found themselves uprooted and who needed to discover new ways of making a new society (Hobsbawm & Ranger 1984: 237).

Toe baie dele in Afrika-kolonies wit nedersettings word, moes die veroweraars hulle rol regverdig:

This meant that the settlers had to define themselves as natural and undisputed masters of vast numbers of Africans. They drew upon European invented traditions both to define and to justify their roles, and also to provide models of subservience into which it was sometimes possible to draw Africans (Hobsbawm & Ranger 1984: 211).

Dit gebeur ook dat ou name in 'n land wat 'n rewolusie beleef het en na 'n vroeëre orde wil terugkeer, met groot moeite herstel word. Een so 'n voorbeeld is die stadsnaam St Petersburg wat verander is na Petrograd, toe na Leningrad en na die val van kommunisme terug-herdoop is tot St Petersburg. Een van die eerste dorpe wat 'n naamsverandering in Suid-Afrika onder die nuwe bewind ondergaan het, was Stanger aan die Natalse noordkus. Daar is besluit om terug te keer na die oorspronklike naam, KwaDukuza. Tydens koning Shaka se bewind was dit so bekend en Dukuza was een van sy baie krale. Toe die wittes beheer oorgeneem het, is dié naam uit die amptelike boeke verwyder en die plek vernoem na die landmeter-generaal van Natal, William Stanger. Vir die ANC was die betrokke naamsverandering deel van herstrukturering en trans-

formasie om koloniale name van openbare plekke en strate te verwyder en van politieke dienslewering aan die “people” (Mpofu 1997: 9).

Naamgewing het uit die aard van die saak ook te doen met internasionale samewerking, oorleg en besluitneming. Soms word geografiese kenmerke gemeenskaplik aan of strek oor meer as een land. Die Verenigde Nasies se Groep van Kundiges oor Geografiese Name (UNGEGN) se beginsels beveel aan en vra dat “countries sharing a given geographical feature under different names should endeavour [...] to reach agreement on fixing a single name for the feature concerned” (Jenkins *et al* 1996: 98). Indien daar nie op ’n gemeenskaplike naam ooreengekom kan word nie, is die algemene reël van internasionale kartografie dat die naam van elke land aanvaar word. Afrika vorm vier van die een-en-twintig afdelings van die UNGEGN. Die Afrika-Suid Afdeling sluit in Botswana, Lesotho, Malawi, Mosambiek, Namibië, Suid-Afrika, Zambië en Zimbabwe. Suid-Afrika handhaaf kontak met relevante organisasies en regeringsdepartemente van die Afrika Suid Afdeling en het in 1992 die inisiatief geneem om die eerste internasionale Opleidingskursus in Toponimie vir die suidelike halfmond byeen te roep. Nog kursusse het streeksamewerking bevorder soos deur die VN in die vooruitsig gestel (Jenkins *et al* 1996: 100-1).

’n Aspek wat nie uit die oog verloor moet word nie, is dat naamsverandering ook internasionale reperkussies het veral in die op datum bring van wêreldkaarte. So het *Geographica* al in 1992 berig wat die gevolge van die opsplitsing van die Sowjet-Unie was: die *National Geographic Society Atlas* moes twintig nuwe nasies akkommodeer: vyftien voormalige Sowjetrepublieke sowel as die nuwe Joegoslawië en die nuwe nasies wat daaruit gespruit het — Slowenië, Bosnië en Herzegovinië. ’n Verdere 150 000 pleknaamsveranderinge moes in die *Atlas* se indeks aangebring word (*Geographica* 1992: 1).

Dit is dikwels ’n moeilike probleem vir ’n nuwe bewind om ’n sin vir legitimiteit te genereer en juis dit is van kernbelang vir voortbestaan en langtermynstabiliteit. Dit is dan wanneer die manipulerings van simbole ’n sleutelrol begin speel. Waarom simbole belangrik word, is omdat hulle beslag gee aan die nuwe orde en omdat hulle die kompleksiteit van gebeure en onderhandelings wat dit voorafgaan vir die meerderheid reduceer in verstaanbare “sleutels”. Simbole kan vurige steun ontlok en die aanvaarding van die nuwe bewind bespoedig (Gill

2005: 487). In die skep van 'n nuwe simboliese struktuur, speel pleknaamsverandering 'n groot rol, nie slegs omdat name 'n geografiese sin van rigting verskaf nie, maar dit ook verband hou met 'n intellektuele en ideologiese oriëntering van plek en rigting.

Plekname stel mense in staat om hulself te lokaliseer binne 'n omgewing en nie te verdwaal nie. Intellektueel is plekname verbind aan die simboliese groter geheel van die samelewing en dit word sodoende die wyse om mense ook geestelik te lokaliseer deur geografiese lokaliteit en ruimte, met die legitimiserende struktuur van die samelewing en sy bewind. Openbare ruimtes dra besondere betekenis deur die name wat daarmee verbind word en die strukture wat daar opgerig word. Sulke name verander die landskap in 'n wêreld gestruktureer deur die bewind se legitimiserende mites en simbole wat 'n bepaalde hede- en verledebeskouing projekteer. Dit maak plekname nog belangriker as ander simbole, omdat plekname van praktiese waarde is, elke dag in die oog is en punte van oriëntasie bly.

Na die oorwinning oor swart bevolkings het Europese setlaars baie dorpe, strate, riviere en berge hernoem na plekke vanwaar hulle in Europa gekom het. Selfs Afrikane is hernoem. Maar geleidelik en onvermydelik en onversetlik sou swart regerings hulle begin toespits op hulle eie erfenis en geskiedenis (Walker 2004: 1). In teenstelling met ander rewolusies soos byvoorbeeld in na-kommunistiese Europa en sekere bevryde Afrikastate, was daar in Suid-Afrika geen onmiddellike en gewelddadige omgooi van beelde nie. Daar was ook nie 'n storm om stede en dorpe en geografiese bakens te hernoem nie. Die gees van onderhandeling wat die nuwe demokratiese bestel voorafgegaan het, was hiervoor verantwoordelik. Die ANC was ten volle bewus van die belangrikheid om Suid-Afrika te dekoloniseer en die besondere waarde van simbole en het in die vooruitsig gestel:

We would restore our pride and dignity and then we would forever remove all vestiges and reminders of apartheid, and with the full participation of all our people, change these names and symbols to ones that would instill national pride and acceptance (Mowzer 1998: 12).

Op geen wyse kon 'n Verwoerd-standbeeld of 'n Strijdom-plein in 'n omgewing geduld word waar ondersteuners van die ANC daaglik handel dryf of net verbyloop nie.

4. Straatname as simbole van gebiedstoe-eiening, gesag en wettigheid

Straatname vorm deel van die strukture van gesag en wettigheid. Hulle vorm nie slegs 'n spesifieke kartering van tyd en ruimte nie, maar huldiging van persone deur straatname verstrekk ook 'n "map of meaning", 'n gemeenskap se omgaan met geskiedenis en die spesifieke amptelike vertolking daarvan. "The sociosemiotic power of a street name is the result of its implication in a multitude of narratives that participate in the construction of social reality" (Azaryahu 1996: 328). Eintlik is die primêre praktiese funksie van straatname drieërlei: om tussen verskillende strate te onderskei, die stadgebruikers te voorsien van ruimtelike oriëntering en om administratiewe beheer oor die stad te reël (Azaryahu 1996: 312). Straatnaamgewing is 'n administratiewe en politieke handeling wat beïnvloed word deur die wisselwerking van belange om simboliese beheer oor die openbare domein te verkry. Die toekenning van name aan strate is die prerogatief van die owerheid, "thus making the seemingly administrative procedure an expression of power (Azaryahu 1996: 313). Die verband tussen straatname en gevestigde orde maak hulle potensiële fokuspunte vir politieke meningsverskil en teenstand. Die Nasionale Party het baljaar deur name na sy manlike elite te vernoem en in ANC- kringe is verwys na die:

sustained frenzy of renaming and erecting ubiquitous reminders of victory in the decades of the National Party [...] motivated by the need to show who was in control (*Pretoria News* 1997: 3).

Dit is te begrype dat die nuwe ANC-orde hierdie onderdrukkende simbole uit die weg sou wou ruim. Deur straatname word die nuwe blik op die geskiedenis van die land deel van die sosiale kommunikasie en weerspieël 'n weergawe van die verlede wat as't ware op daaglikse vlak ervaar word.

In Suid-Afrikaanse konteks word die oogmerk van straatnaamsverandering om ontslae te raak van die apartheidskonnotasie van die ou regime. Na die ANC se bewindsoorname is een van die refreine wat gehoor is: "There must be change after the liberation struggle. We must change things so that we can have confidence in ourselves" (Morris 1998a: 3) Wat vir die nuwe bewind dan van belang word, is die vind van name en simbole om 'n sin van mag en gebieds- en plektoe-

eïening te manifesteer. Belangrik word: politieke figure in die vryheidstryd tydens die apartheidsbewind; figure uit die voor-apartheidstyd wat die bewind as voorgangers beskou; vooraanstaande persoonlikhede uit die politieke, kulturele en openbare geskiedenis van die ANC; figure uit die internasionale bevrydingstryd teen koloniale onderdrukking; figure uit die internasionale verset teen spesifiek apartheid met state uit Afrika as die belangrikste bondgenote; betekenisvolle datums in die ANC en verwante organisasies se geskiedenis; woorde wat die etos van die bewind oproep en weerspieël.

Pleknaamsverandering in Suid-Afrika het in werklikheid stadig verloop sodat 'n Keniaan, Ngugi Wa Thiong, wat die land in 2004 besoek het, met verwondering en ongeduld opgemerk het:

No street or town is name for Steve Biko, one of the founders of the Black Consciousness Movement. The town where Biko was born is called Gansberg, just outside a place called King Williamstown. I even came across an area called Uncle Tom's in Soweto. And then there is the town Berlin, named after the very place where whites met in the 19th century to carve up African land for themselves. Why is a free South Africa allowing the African identity and consciousness to be submerged under the legacy of the colonial masters of old? South Africans should have no apologies about changing colonial names. Whites are still very much attached to the past. That is why this process has to proceed even if they are offended. The fear of offending the minority is an offense to the majority (Walker 2004: 1).

Die ANC se eerste prioriteite was om dienste soos water en elektrisiteit aan sy mense te voorsien en daar was geen obsessie met naamsverandering nie. Maar transformasie sou noodwendig lei tot die verdere en uiteindelijke stap van pleknaamsverandering. In al die groot stede pryk nou straatname met die name van die ANC se vryheidvegters soos Mandela, Biko, Tambo, Hani, Luthuli, maar ook van Afrikahelde soos Nkrumah, Mugabe, Machel.

5. Samevatting

Daar is kennik geen ontsnapping aan die feit dat die heersersklas name verander om hulle gesag te bevestig, hulle volgelinge te oortuig dat die stede en dorpe en strate hulle "goedgesind" is en nie meer aan onderdrukking en onvryheid herinner nie. Die ANC ken die mag en belangrikheid van simbole, maar omdat die oorname van die nuwe

bewind deur onderhandeling geskied het, was naamsverandering nie rewolusionêr nie en het stadig begin. Wat nou aan die gebeur is op die front van naamgewing in Suid-Afrika, is nuwe konstruksies rondom taal en situasies en so word die bewoners voortdurend geherkonstrueer, hierdie keer binne die nuwe sfeer van swart oorheersing en die taal, uitdrukkings en simbole wat daarmee gepaard gaan. Die uitdaging van naamgewingstudie is om die stryd en politieke verantwoordelikhede van die naamveroweraars te begryp en terselfdertyd die dilemma van die naam- en taalverloorders nie uit die oog te verloor nie. Feit is dat die Suid-Afrikaanse geografiese landskap al dramaties verander het sedert die ineenstorting van die “grand design” van apartheid. Die provinsies se name is verander en lê bestrooi met munisipaliteite met eg inheemse name. Besoekers land nie meer op lughawens met net name wat ’n vorige bewind voor die gees roep nie, ry op hoofweë wat al hoe meer die nuwe politieke orde weerspieël en ervaar die gebruik van Engels as die algemene lingua franca.

Oral is die tasbare simboliek van die suksesverhaal van bevryding te bespeur en af te lees, die verheerliking deur straatname van persoonlikhede wat die “terroriste” van die vorige bewind was, die dekolonisering van provinsiale name en die onbetwisbare getuieis dat hierdie land ook deur sy naamgewing uiteindelik ’n inherente deel van Afrika geword het. Die Afrikaner sien sy openbare simbole verdwyn, begin in ’n baie sigbare Afrikakonteks leef en probeer al protesterende iets van sy eie naamgewing behou. Suid-Afrika bly ’n wêreld van ongelykheid en gespannenheid wat “bevestiging en insluiting, behoud en restituisie, omgee en korreksie, akkommodasie en handhawing, versoening en sosiale geregtigheid saambring” (Jansen 2006: 4). Maar op die lange duur bepaal die stembus wie se keuse van name seëvier.

Bibliografie

AZARAYAHUM M

1986. Street names and political identity. The case of east Berlin. *Journal of Contemporary History* 21(4): 581-604.

1996. The power of commemorative street names. *Environment and Planning D* 14(3): 311-30.

BEELD

1994. Plekname [hoofartikel]. 6 Mei 1994: 8.

BERG L D & R A KEARNS

1996. Naming as norming: 'race', gender, and the identity politics of naming places in Aotearoa/New Zealand. *Environment and Planning D* 1996 14(1): 99-122.

BEUKMAN B

1998. SA kry 'geen vlaag nuwe name'. *Rapport* 20 November 1998: 27.

CAPE ARGUS

1998e. Joseph Little, proud first nation indigenous Khoi Khoi descendent. 19 November 1998: 15.

CAPE TIMES

1994. What's in a name? [Hoofartikel], 14 April 1994: 6.

COSGROVE D & S DANIELS (eds)

1989. *The iconography of landscape. Essays on the symbolic representation, design and use of past environments.* Cambridge Studies in Historical Geography, 9. Cambridge: Cambridge University Press.

DAVIS G

1993. Three guesses which is the 'monkey-coloured' city. *Weekly Mail and Guardian* 4 November 1993: 12.

EDELMAN M

1985. *The symbolic uses of politics.* 2nd ed. Urbana: University of Illinois Press.

FOURIE R

2002. 'Limpopo' slurp R42m. op. *Beeld* 15 Februarie 2002: 4.

GEOGRAPHICA

1992. World changes spell change in NGS Atlas [redaksionele kommentaar]. November 1992: 1.

GILL G

2005. Changing symbols: the renovation of Moscow place names. *The Russian* 64 July: 480-503.

HEE L & G L OOI

2003. The politics of public space planning in Singapore. *Planning Perspectives* 18: 79-103.

HOBBSAWN E & T RANGER

1984. Mass-producing traditions: Europe 1870-1914. Hobsbawn & Ranger (eds) 1984: 236-307.

HOBBSAWN E & T RANGER (eds)

1984. *The invention of tradition.* Cambridge: Cambridge University Press.

JANSEN J

2006. Dink nuut oor rassisme. *Perspektief* 23 Julie 2006: 3.

Moll/Pleknaamsverandering in Suid-Afrika

- JENKINS E R, P E RAPER &
L A MOLLER
1996. *Changing place names*. Durban:
Indicator Press.
- LAUBSCHER L
1995. Noordwes: plekname word
ondersoek. *Bald* 15 Februarie 1995: 11.
- MAMAILA K
2002. Town name changes are part of
drive to Africanise. *Star* 30 January
2002: 10.
- MATAVIRE M
1998. Warning given on name
dangers. *Eastern Province Herald* 29
September 1998: 8.
- MEYER W S
1999. The trouble with the naming
game. *Saturday Argus* 4 April 1999:
18.
- MORRIS M
1998a. The men whose names spelt
division. *Cape Argus* 5 November
1998: 14-6.
1998b. Warts and all we are what
we are. *Cape Argus* 17 November
1998: 10-7.
- MOSSE G L
1975. *The nationalization of the masses. Political symbolism and mass movements in Germany from the Napoleonic Wars through the Third Reich*. New York:
Howard Fertig.
- MOWZER S
1998. Saleem Mowzer, apartheid
came to taunt us in the naming of
streets. *Cape Argus* 17 November
1998: 10-3.
- MPOFU B
1997. There's much in a name. *The Saturday Paper* 10 May 1997: 9-10.
- MURRAY J
2000. *Politics and place-names. Changing names in the late Soviet period*. Birmingham Slavonic Monographs, 32.
Birmingham: University of Birmingham Press.
- NAIDOO D
1999. To heal, we need to re-imagine
South Africa. *The Independent on Saturday* 1 May 1999:13-14.
- NGORO B
1998. What's in a name? A lot, say
those calling for changes in Guguletu.
Cape Argus 5 November 1998: 3.
- NGUBANE B
1999. Toespraak tydens die eerste
sitting van die SAGNR, Pretoria.
<<http://www.info.gov.za/speeches/1999/000121906a1011.htm>>.
- NIEMAN N
1997. Sy sal Afrikaans tot die dood
toe verdedig, sê premier Yvy. *Die Volksblad* 14 Mei 1997: 11.
- PHEKO M
2002. Patriots prefer to call this
country Azania. *The Citizen* 3
January 2002: 7.
- PRETORIA NEWS
1997. Vernon Wessels & Nkgakga
Monare, mixed reaction to ANC
name plan. *Pretoria News* 20 Sep-
tember 1997: 3-4.

RAPER P E

1975. *Toponymical practice*. Pretoria: HSRC.

RAYBURN A

1993. Hot and bothered by disgusting names. *Canadian Geographic* 113(6): 0-82.

STOKES E

1994. Geographic naming in New Zealand: the role of the New Zealand Geographic Board. *The New Zealand Geographer* 50(2): 51-4.

THE STAR

1994. Welcome to Gauteng. [Hoofartikel] *The Star* 12 December 1994: 12.

VAN DER SCHYFF P

1994. SA plekname kom van mense van Afrika. *Beeld* 6 Mei 1994: 9.

VAN ZYL D

2002. Base en klase: perspektiewe op en deur die ander in enkele 19de-eeuse Nederlandse en Afrikaanse tekste, met 'n fokus op naamgewing, aanspreekvorme en landskap. *Stilet* 14: 53-71.

VERSLUIS J-M

2005. Vonke kan spat op name-werksessie. *Die Volksblad* 24 November 2005: 2.

WALKER K

2004. The history of South Africa: a twice-told tale. *Carnegie Reporter* 2(4): 1-5.

WOLCH J & M DEAR (eds)

1989. *The power of geography. How territory shapes social life*. Boston: Unwin Hyman.